卐

॥ आत्मार्पणम् ॥

卐

रचयिता
पंडित ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

卐

॥ आत्मार्पणम् ॥

卐

रचयिता
पंडित श्रोगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्. ए.

प्रकाशक: —

ओगेटि अच्युतराम शास्त्री एम्. ए.

卐

पुस्तक प्राप्तिस्थलम् —

पं. ओगेटि परीक्षित् शर्मा एम्. ए.
जि ७, शिवकीर्ति, घोरपडी,
पुणे ४११ ००१.
महाराष्ट्र (भारत)

卐

सर्वाधिकारा: —
प्रकाशकायत्ता:

卐

मुद्रक: —

मे. शंकरराव राजहंस आणि कंपनी
२०३८, जान महंमद स्ट्रीट, पुणे ४११ ००१.
महाराष्ट्र (भारत)

।। आत्मार्पणम् ।।

येनामवीराः स्थिरकीर्तिरूपाः । आत्मार्पणं राष्ट्रहिताय चक्रुः ।
निस्वार्थबुध्या भुवितानजस्रं । प्रस्तौमि तानाशिवराययोद्धान् ।।

(नान्द्यन्ते)

(ततः प्रविशति वेत्रहस्तः शशाङ्कः)

शशाङ्कः — हञ्जे कौमुदि इतः एहि ।

कौमुदी — हाँ आगच्छामि । (इति पुस्तक हस्ता प्रविशति)

शशाङ्कः — प्रिये, अद्याहं विलम्ब्य गृहमागच्छेयम् ।

कौमुदी — विलम्बस्य कारणं किम् ?

शशाङ्कः — अद्य मित्रैः साकं नाटकं द्रष्टुं गच्छामि ।

कौमुदी — एवं, किंतन्नाटकम् ।

शशाङ्कः — आत्मार्पणं नाम नाटकम् ।

कौमुदी — (विहस्य) आत्मार्पणं नाम नाटकम् ।

शशाङ्कः — असंदर्भे अपिच अस्थाने हासः कुतः ?

कौमुदी — अहं भावयामि, शाकुन्तलम् उत मृच्छकटिकम् नोचेत् उत्तर रामचरितम् इत्यादि नाटकानि द्रष्टुं गच्छसीति ।

शशाङ्कः — इदं नवीननाटकम् ।

कौमुदी — त्वं नवीननाटकानि द्रष्टुं मागच्छ ।

शशाङ्कः — नवीन नाटकेष्वपि कतिचित् नाटकानि अत्युत्तमानि सन्ति ।

कौमुदी — जानामि तत्। अधुना केचन पण्डितं मन्यमानाः ऐतिहासिक महापुरुषाणां जीवितानि कलुषितप्रायानीति चित्रणां विधाय येनकेनाप्युपायेन जगति प्रसिद्धाः भवितुं प्रयतन्ते। आधुनिक नाटकानि, चलचित्राणि दृष्टवा जनाः न कामपि साधुवर्तनां ज्ञातुं समर्थाः भवन्ति। तस्मात् अहं नवीनलोकं नवीनचित्रणां च विगर्हामि।

शशाङ्कः — अर्थात् आधुनिकेषु नाटकेषु चलचित्रेषु न कोऽपि नवीनः सत् विषयः विद्यते ज्ञातुमिति ते अभिप्रायः।

कौमुदी — आम्। स एव मे अभिप्रायः किन्तु कतिचित् नाटकानि अत्युत्तमानि विद्यन्ते।

शशाङ्कः — आत्मार्पणनाटक वीक्षणेन सामाजिकः देशभक्तिपूर्णमानसः, सर्वमपि देशहिताय त्यागं कर्तुं संसिद्ध भावुकः भविष्यति।

कौमुदी — आत्मार्पणं नाम नाटकस्य इति वृत्तः कः किंचित् विस्तरेण कथय मे।

शशाङ्कः — प्रिये, एतादृश कथाश्रवणेन, कथाकथनेन मानवस्य शरीररक्तः अत्यौष्णिक्यं प्राप्य देशहिताय किमपि कार्यं कर्तुं प्रचोदयिष्यति श्रुणु। स्मामिभक्तः तानाजी हिन्दुसाम्राज्य प्रतिष्ठापकस्य श्री छत्रपति शिवाजी महाराजस्य आज्ञां शिरसि पुष्पमालामिव ऊढवा, परहस्त गतं पर्वतं स्वाधीनं कर्तु आत्मार्पणं चकार। तन्नाटकं संस्कृतभाषायां आधुनिक महाकविः लिलेख।

कौमुदी — तस्य आधुनिक महाकवेः नाम किम्?

शशाङ्कः — तस्य नाम पण्डित परीक्षित् शर्मा।

कौमुदी — (आश्चर्येण) पण्डित परीक्षित् शर्मा।

शशाङ्कः — किं त्वं जानासि तम्?

कौमुदी — हां जानाम्यहं। तमुद्दिश्य बहु श्रुतं मया।

शशाङ्कः — किमिति?

कौमुदी — अयं गीर्वाणान्ध्रभाषाप्रवीणः महाकविः। अनेन ललित गीतालहरीति गेयकाव्यं, विंशति सर्गात्मकं यशोधरा महाकाव्यं, अक्षय गीत रामायणं, सप्तविंशति नाटकपरिमितं परीक्षिन्नाटकचक्रं इति दृश्यकाव्यं च विलिखितम्।

शशाङ्कः — तस्मिन् दृश्यकाव्यसंचये इदं आत्मार्पणं विद्यते। अयं विंशतितमेशताब्दे महाकविः। अयं स्वलेखिनीद्वारा गीर्वाणवाणीं आधुनिक संस्कृतविश्वे विकिरति। अयं संस्कृताय जीवति।

कौमुदी — अयं अतीव प्रतिभासंपन्नः।

शशाङ्कः — प्रिये त्वन्मुखात् एनमुद्दिश्य बहु श्रुतम्। अधुना एतन्नाटकं अत्र रङ्गमञ्चे विद्यापीठ छात्राः प्रदर्शयिष्यन्ति। तदेव नाटकं द्रष्टुं मित्रैस्साकं गच्छामि।

कौमुदी — अहमपि तन्नाटकं द्रष्टुं इच्छामि। अस्य कवेः एकं नाटकमपि नाहं त्यक्ष्यामि। अहं अवश्यं मम जीवने तस्य नाटकानि सर्वाणि दिदृक्षामि। अयं अतीव रसज्ञः देशभक्तः कविः।

शशाङ्कः — यदि एतन्नाटकं दिदृक्षसि तर्हि सज्जित वेषा भव :

कौमुदी — नाटक प्रारम्भाय वेला भवति। अहं सज्जित वेषा अस्मि। अहं त्वामनुसरामि गच्छ।

शशाङ्कः — एहि। (इति तां हस्तेन धृत्वा गच्छति)

(रायगडस्य प्रासादगवाक्षात् पश्यन्ती, शिरोजान् कङ्कतिकया प्रसादयन्ती, जिजयामाता तिष्ठति, हठात् कोण्ढणादुर्गं विलोक्य एवं चिन्तयति)

जिजया — (मनसि) अहो निसर्गरमणीयोऽयं पर्वतः। अयं प्रभाते नीहारवृतः अभिषिक्तस्य स्फटिक शिवलिङ्गस्य शोभां प्रतनोति। अयं पर्वतः अनेक वृक्ष परीत सानु मण्डलैः मण्डितः बिल्वदळ मण्डल मण्डित शिवमूर्तिरिव आभाति। एकदा अयं अस्मदीयः। अधुना अयं परहस्त गतः आसीत्। किमर्थमयं पर्वतः अस्मदीयः न भवितव्यः। शैव शोभापरिवृतः अयं पर्वतः भारतीय हस्तगतः भवितव्यः।

सद्यस्थितिः भारतीयानां लज्जास्पदं भवति। भवतु पुत्रकं शिवरायं प्रक्ष्यामि। (इति शिरोजान् संहृत्य वेणीभरं कृत्वा) कोऽत्र भोः। (इति आह्वयति)

प्रतिहारिणी — (प्रविश्य) नमस्ते मातः। (इति नमस्करोति)

जिजया — कुमारं शिवरायमाह्वय।

प्रतिहारिणी — यथाज्ञाऽपयति देवी। (इति नमस्कृत्य गच्छति)

जिजया — (तत्र एकस्यां वितर्दिकायां उपविशति विचार मानसा)

(ततः प्रविशति शिवरायः)

शिवः — (तस्याः पादयुगलं प्रणिपत्य पीठान्तरे उपविशति) मातः किमर्थं माहूतोऽस्मि।

जिजया — शिव इतः एहि पश्य। (इति दर्शयति कोण्ढण गडम्, शिवः तयासह गच्छति पश्यति)

शिवः — मातः, सुन्दरोऽयं पर्वतः।

जिजया — तनय, अयं निसर्गरमणीयः पर्वतः।

शिवः — अयं सत्यं रमणीयः पर्वतः।

जिजया — अयं पर्वतः कुत्र विद्यते अधुना।

शिवः — अयं परहस्तगतः विद्यते।

जिजया — कथमयं अस्मदीय हस्तगतः न भवेत्।

शिवः — अवश्यं भवितव्यः।

जिजया — शिव, मम एका कामना वर्तते।

शिवः — का ते कामना मातः ?

जिजया — किं त्वं पूरयिष्यसि मदीय कामनाम्।

शिवः — अहं ते पुत्रः, जगति यत् असाध्यं विद्यते तदपि साधयिष्ये त्वत्कृते मातः।

जिजया — शिवराय शत्रून विजित्य एनं पर्वतं उपायनमिव मे समर्पय।

शिवः — मातः अयं अधुना अजय्यं भवति अस्माकम्।

जिजया — शिव अधुनैव उक्तवानसि यत् असाध्यं जगति विद्यते तत् साधयित्वा आनयेयं त्वत्कृते इति।

शिवः — सत्यं उक्तमानस्मि। किन्तु सः अधुना असाध्यः।

जिजयाः — अरे शिव त्वं वीरोचितं न वदसि।

शिवः — मातः, अहं ते पुत्रः हिन्दुसाम्राज्य स्थापने उद्युक्तः।

जिजया — अरे पुत्र, त्वं भीतिग्रस्तः कदा अभवः नाहं जाने। तव शैशवे स्तन्यपानेन समं अहं वीरगाथाः अश्रावयम्। त्वं सर्वं महाभारतं, रामायणं, जानासि, किं ते ज्ञानेन प्रयोजनम्? सत्यं त्वं भीरूः जातः।

शिवः — (विनम्रो भूत्वा) मातः अहं सव्यसाची भूत्वा भीमो भूत्वा धर्मात्मा भूत्वा सत्यान्वेषणे परायणः। मातः धीरः समयं प्रतीक्षते।

जिजया — त्वं भीरुः भूत्वा एवं वदसि।

शिवः — तथा मावद मातः। अहं अधुनैव विजित्य आनयेयम्।

जिजया — शिव त्वं कोण्ढणगडं स्वायत्त करणे प्रयतस्व।

शिवः — तथैव मातः अहं स्वयं करिष्यामि।

जिजया — अचिरेणाऽयं पर्वतः अस्मदीय हस्तगतः भवितव्यः अस्ति।

शिवः — मातः ससैन्यः सयोधः कोण्ढणं रोध्दुं अद्यैव गच्छेयम्।

जिजया — अरे सुत त्वं अद्य गच्छ नोचेत् श्वः गच्छ किन्तु सः पर्वतः अस्मदीयः भवितव्यः अस्ति।

शिवः — जननि, अवश्यं त्वत्कृते साधयिष्ये गडमेनम्।

जिजया — शिव अहं समस्त भारतवर्षे हिन्दु साम्राज्यं दिदृक्षामि। त्वं कदा पूरयिष्यसि मे कामनाम्।

शिवः—मातः यदि त्वदुपमिताः मातरः स्युः भारतवर्षे क्षिप्रमेव विना प्रयासं भारते हिन्दुसाम्राज्यं नर्तिष्यति। मातः अहं अधुनैव कोण्डदेवैस्साकं मन्त्रणां विधाय युद्धाय कृतनिश्चयः भवेयम्। (इति नमस्कृत्य गच्छति)

जिजया—सर्वे देवताः मम कुमारं रक्षन्तु भारतवर्षं पान्तु। (इति अन्तः गच्छति)

(यवनिका पतति)

* * *

द्वितीयं दृश्यम्

(शिवरायः इतस्ततः चरन् किंचित्कालं विचिन्त्य कोऽत्र भोः इति कथयति)

दौवारिकः—(प्रविश्य) एषोऽस्मि देवः।

शिवः—अरे सत्वरमेणजङ्घं आह्वय।

दौवारिकः—यथाज्ञापयति देवः। (इति नमस्कृत्य गच्छति)

शिवः—(सिंहासने उपविशति)

(ततः प्रविशति एणजङ्घः)

एणजङ्घः—(प्रविश्य) प्रभो शिवराय नमांसि। (इति नमस्करोति)

शिवः—अरे एणजङ्घ त्वं अनुपदमेव गत्वा मे शिक्षकं श्रीकोण्डदेवं आनय।

एणजङ्घः—यथाज्ञापयति प्रभुः। (इति गच्छति)

(ततः प्रविशति कोण्डदेवः)

कोण्डदेवः — शिवराय आशीर्वादान् वितरामि। (इति आशिषः ददाति)

शिवः — (आसनादवतीर्य) गुरुदेब नमांसि। (इति नमस्करोति)

कोण्डदेवः — अभीष्ट फलसिद्धिरस्तु।

शिवः — धन्योऽस्मि देव। इतः उपविशन्तु। (इति आसनं दर्शयति, कोण्डदेवः उपविशति)

कोण्डदेवः — शिवराय अधुना हठात् अहं आहूतोऽस्मि कि कारणं विद्यते।

शिवः — कोण्डदेव, कोण्ढणगडं किजित्य मात्रे उपायनमिव देयं विद्यते। तं गडमुद्दिश्य चर्चां कर्तुं भवान् आहूतोऽस्ति।

कोण्डदेवः — शिव पृच्छतु भवान् मां गडमुद्दिश्य।

शिवः — कोण्डदेव गड मिमं जेतुं अधुना कियती सेना अवश्यकी भवति।

कोण्डदेवः — शिव गड मिमं जेतुं अधुना अशक्यं इति मे प्रतिभाति।

शिवः — कुतः ?

कोण्डदेवः — शिव, तस्मिन् गडे नररूप रांक्षसः एकः उदयभानुरिति राजपुत्रः अस्ति इति, दिग्गज समानः गजः अस्तीति, तौ द्वौ कल्लोलरूप सैन्यमपि एकनिमेषे नाशनं करिष्यतः इति जनाः कथयन्ति।

शिवः — कोण्डदेव, अस्मत्सकाशे अधिक सेना नास्ति। कथं अल्प सैन्येन तं बलवन्तं शत्रुं जेष्यामः। (इति इतस्ततः चरन् आस्ते)

कोण्डदेवः — बाल, शिवराय अधुना शत्रुः बलवान्, वयं अल्प सैन्य समायुक्ताः अधुना गड जयाय समयः न भवति। पश्य दीपः शक्तिसंपन्नोऽपि वायुबलेन प्रताडितः निर्वाणदशां प्राप्नोति।

शिवः — देव, यदि दीपः बृहद्भानुः भविष्यति तर्हि वायुबलेन प्रताडितः सर्वमपि अरण्यं दग्धपटलं करिष्यति। तस्मात् अधिक सैन्य समाविष्टेन वयं शत्रुं विजेष्यामः इति मे आत्मा कथयति।

कोण्डदेवः — सत्वरं सैन्यवृद्धिं विधाय गन्तव्यमिति मे अभिप्रायः।

शिवः — अल्प कालेन गडः जेतव्यः वर्तते। सैन्य वृद्धिकरणे अतीव वेला भविष्यति। तस्मात् अल्पसैन्येन, बुद्धिबलेन च शत्रुः विजेतव्यः।

कोण्डदेवः — सैन्यबलबुद्धिबलौ अपेक्ष्येते राजकीयेषु।

शिवः — देव, यदा अल्प बलेन शत्रुविजयः भवितव्यः तदा चाणक्य बुद्धिचातुर्यता, कामन्दकनीतिः, शुक्रनीतिः, महाभारते काश्चन घटनाः मे दृष्टिपथं चित्ररूपेण समाक्रामन्ति।

कोण्डदेवः — कथमिति निवेदयतु भवान्।

शिवः — कौटिल्यः यथा शत्रुवंश निर्मूलनं चकार तथा अहमपि बुद्धिबलेन शत्रुं विजेष्यामि। इयं राजनीति परम्परा भारतस्य।

कोण्डदेवः — पूर्वजाः धर्मयुद्धं अकुर्वन्, तद्वत् कर्तव्यं भवता इति मे मतिः।

शिवः — कोण्डदेव, धर्मयुद्धं विधाय महाराणा प्रतापः पञ्चविंशति वर्षाणि भारतदेश स्वातन्त्र्यसंपादनार्थं सकुटुम्बीकः अरण्यवासं चकार। अन्ततः वीरमरणं पेदे। तस्मात् अहं अस्मदीय पूर्वजेभ्यः जयापजय संदर्भान् परामर्श्य यथास्थिति राजकीयेषु तत्परो भवेयम्।

कोण्डदेवः — किं कर्तव्यमिति भवतां अभिप्रायः।

शिवः — देव, अधुना धर्मयुद्धस्य स्थानं नहि। यदा शत्रुः वञ्चकः भवति तदा कौटिल्य बुद्ध्या वञ्चनया सः यमसदनं प्रापणीयः भवति। न तु धर्मेण।

कोण्डदेवः — शिव, अहं वृद्धः त्वं बालः, आवयोर्मध्ये वयोन्तरं विद्यते। न केवलं वयोन्तरं, भावनान्तरमपि विद्यते। तव कथनं हेतुपुरस्सरं भवति मे। शिष्यादिच्छेत् पराजयं इति लोकोक्तिः अद्य सार्थकतां पेदे अस्मिन् संदर्भे।

शिवः — देव यूयं मे गुरवः सर्व विषयेषु शिक्षणदातारः। अहं सर्वदा तव शिष्यः एव।

कोण्डदेवः — (आश्चर्येण) शिव, अधुना ते प्रयत्नः कः। सुस्पष्टं कथयतु भवान्।

शिवः — देव बलवन्तं शत्रुं सर्वोऽपि वीरः अश्वत्थामभावं प्राप्य अर्थ रात्रौ नाशयिष्यति चेत् सर्वं सुकरं भविष्यति। तदेव अधुना आचरणीयं विद्यते।

कोण्डदेवः — (अवनतमुखः) शिवराय, तव कल्पनेयं, वैद्युतायमाना प्रतिभा, अन्येषां कथं भविष्यति। शतं जीव शिवप्रभो! (इति आशीर्वचनानि दत्वा प्रयाति)

शिवः — (गुरुं नमस्कृत्य गच्छति)

(यवनिका पतति)

* * *

तृतीयं दृश्यम्

(तानाजी पुत्रस्यरायोबस्य विवाहसमारम्भे वर्तते, सर्वे बान्धवजनाः समागत्य तत्र स्वीय आसनेषु उपविष्टाः, रायबा नूतन बस्त्रधारणं विधाय ललाटे कुङ्कुमरेखाञ्चितः सुन्दर उष्णीषेन मण्डितशिरः आस्ते। तानाजी स्वीय बन्धुभिः साकं उपविष्टः आस्ते)

तानाजी — तनय सर्वेऽपि समागताः किन्तु शिवप्रभुः नागतः एतावत्पर्यन्तम्।

रायबा — पितः तदेव अहमपि चिन्तयामि।

शेलारमामा — महाराजः कस्मिन् कर्मणि रतः न कोऽपि जानाति। राजा कदा कुत्र गमिष्यति किं करिष्यति देवो जानाति नान्यः।

सूर्याजी — प्रभुः समागमिष्यति। ते हठात् आश्विको भूत्वा अस्मत् गेहं पावयिष्यन्ति इति मे मनः कथयति।

तानाजी — पत्रं प्रेषितं मया किन्तु सः पत्रधारकोऽपि न समागतः। कारणं किं स्यात्। (इति विचरयति)

रायबा — पितः बहुसमयः अस्ति। द्विहोरा परिमित समयः अस्ति। प्रभुः हठात् ऋक्षपातमिव आगमिष्यति।

तानाजी — मे शङ्का भवति यत् ते किमपि कार्यान्तरे निमग्नाः इति। नोचेत् ते प्रथमतः अस्मद्गेहं आगत्य अनन्तरं अन्यत्र गमिष्यन्ति। जानाम्यहं शिवप्रभूनां चित्तवृत्तिम्। ते सर्वं सैनिकान् स्वीय बान्धवानिव पश्यन्ति। ते सामाजिक वादिनः।

शेलारमामा — अयं प्रभुः हिन्दुसाम्राज्य स्थापनाय प्रयतते। राज्ञां अनेकानि राजकारणानि सन्ति। ते अवश्यं आगमिष्यन्ति लग्नवेळायां उत लग्नानन्तरं वा इति मे अभिप्रायः।

सूर्याजी — अस्मिन् विषये विचारः नहि कर्तव्यः। (इतस्ततः विलोक्य किंचित् श्रुत्वा) कोऽपि आश्विकः समायाति। (अश्व धावन खुरान्यासस्य ध्वनयः भवन्ति)

तानाजी — (अस्तव्यस्त अश्व खुरन्यास ध्वनिं आकर्ण्य) एते अश्व पद खुराघाताः नहि शिवाजी महाराजस्य घोट्टाणस्य, किन्तु कस्यापि सैनिकस्य अश्व पदघट्टनाः भवन्ति।

रायबा — भवतु नाम कोऽपि वार्ताहरः महाराजसकाशात् कामपि वार्तां आनयतीति मे ऊहः।

शेलारमामा — (इतस्ततः विलोक्य) अयं अस्मदीय मावळः समागच्छति, यः रायबालग्नपत्रिकां शिवाजी महाराजाय दातुं गतः।

सूर्याजी — अयं शरवेगेन समागतः।

तानाजी — एतावत्पर्यन्तं शिवाजी महाराजस्य अनुपस्थितित्वात्, अस्य पत्रधारकस्य आगमनेन शिवाजीमहाराजः नागमिष्यति इति संसूच्यते। (नेपथ्ये अश्वः स्तब्धः इव खुरानां ध्वनिविशेषाः हेषाश्च भवन्ति)

(ततः प्रविशति मावळः)

मावळः — (तानाजिनं नमस्कृत्यपत्रं दत्वा गच्छति)

तानाजी — (पत्रं गृहीत्वा सर्वसमक्षं वाचयति)

अयि स्वामि भक्ताग्रेसर, भारतीय सोदर, मराठा योद्धः नमस्ते। ते चिरंजीवस्य रायबास्य शुभविवाहः भवतीति पठित्वा परमानन्देन आत्मानं व्यस्मरम्। सर्वदा सर्वत्र भवतः कुटुम्बस्य मे शुभकामनाः सन्ति इति कथने पुनरुक्तिः भविष्यति। भगवान् सर्वशक्तिमान् शिवः शुभं कुर्यात् इति मम शुभकामनां प्रेषयामि।

महायोद्धः तव पुत्रस्य विवाहाय नाहं उपस्थितः भवितुं शक्नोमि यतः अत्र मम अनुपदाचरणीयकोण्ढणगडस्य विवाहस्य शुभमुहूर्तः अत्यसन्नः अस्ति। तदर्थं तत्रोऽपस्थितिः ममात्यावश्यकी। त्वं तव पुत्रस्य शुभविवाहं कुरु। अहं अत्र कोण्ढणगडस्य शुभविवाहं करिष्यामि। गडस्य विवाहानन्तरं अहं त्वत्सकाशं समागमिष्यामि। शुभं भूयात्।

एवं

शिवप्रभुः

तानाजी — (किंचित्कालं आश्चर्येण चिन्तयाच स्थगितः भूत्वा) अयि बान्धवाः अन्यस्मिन् शुभमुहूर्ते अयं विवाहः भविष्यति। यतः शिव प्रभुः नागतः ततः अयं विवाहः अधुना न भविता। यत्र शिवरायस्य उपस्थितिः न भवति तत्र कार्यस्य माहात्म्यं न भवति। तस्मात् राज्ञः विना अयं विवाहः न भवति। यूयं सर्वेऽपि अत्रैव तिष्ठत, अहं शिवरायसमीपं गत्वा विदित सर्ववृत्तान्तः प्रत्यागमिष्यामि। कुमारस्य कल्याणात् देश कल्याणं वरिष्ठं श्रेष्ठतरंच। ततः अहमपि तस्मिन् देशकल्याणे भागं गृहीत्वा प्रत्यागच्छेयम्। (इति गच्छति)

शेलारमामा — शिवरायः कस्मिन् अपि सङ्कटे संलग्नः इव आभाति। हठात् किमापतितं वयं न जानीमहे।

सूर्याजी — महाराजाः सर्वदा आलोचना पराः। ते सर्वदा कार्यरताः भवन्ति। ते कस्मिन् समये किं करिष्यन्ति, कुत्र गमिष्यन्ति न कोऽपि

जानाति। तेषां आलोचनाशक्तेः अवधिः नास्ति। वयं अत्रैव पुनः मिलिष्यामः। नमस्ते। (सर्वेऽपि नमस्ते नमस्ते इति कथयन्तः गच्छन्ति)

(यवनिका पतति)

* * *

चतुर्थं दृश्यम्

(जिजयामाता शिवरायश्च उपविष्टौ संभाषयन्तौ)

जिजया — तनय, कोण्डदेवः किमवादीत् कोण्ढणगड प्रस्थानमुद्दिश्य।

शिवः — अधुना जेतुं दुष्करमिति अवादीत्।

जिजया — दुष्करं जेतुमिति अहमपि जानामि, किन्तु किमपि मार्गं जगाद किं इति मे प्रश्नः।

शिवः — सैन्यं अधिकसंख्या परिमितं विधाय यदि गम्यते तर्हि जय्यं भवेदिति जगाद।

जिजयाः — शत्रुः अतीव बलवान् किम् ?

शिवः — शत्रुः बनवानिति, तस्मिन्गडे नररूपराक्षसः एकः उदयभानुनामकः राजपुत्रः अस्ति इति, तस्य सकाशे दिग्गजसमानः गजः अस्तीति, तौ द्वौ कल्लोलरूप सैन्यमपि एकनिमेषे नाशनं करिष्यतः इति जनश्रुतिं अकथयत्।

जिजया — तस्मात् त्वया किं क्रियते ?

शिवः — मातः यदा शत्रुः बलवान् भवति तदा बुद्धिबलेन सः जेतव्यः इति निश्चितः तदर्थमहं मार्गं तर्कयामि।

जिजया — तनय, ते जीवनं ते साहसं धैर्यं च उत्तरदायिनां मार्गदर्शके भूयास्ताम्, अपिच दीपस्तम्भसमानं विराजतां इति, सर्वदा सर्वेश्वरमहं प्रार्थयामि।

शिवः — मातः मे अनुचराः सर्वे अत्यन्त देशभक्ति संपन्नाः। सत्वर मेवाहं तेषां सहायेन नूनं सिषात्से।

(ततः प्रविशति दौवारिकः)

दौवारिकः — (प्रविश्य नमस्कृत्य) महाराज तानाजी महोदयाः द्वारि तिष्ठन्ति।

शिवः — अनुपदं प्रावेशय।

दौवारिकः — यथाज्ञापयति प्रभुः। (इति गच्छति)

(ततः प्रविशति दीर्घश्मश्रुः महोन्नतः पीनवक्षः बलवान्, नूतन वस्त्रालङ्कृतः कुङ्कुमरेखाचित्रित ललाटतटः खड्गद्वितीयः तानाजी)

तानाजी — (प्रविश्य) जयोऽस्तुते शिवराय। (इति नमस्करोति) (जिजयां विलोक्य) नमस्ते मातः। (इति नमस्करोति)

शिवः — (पीठादवतीर्य) मित्रोत्तम कथं हठात् समागतोऽसि।

तानाजी — प्रभो भवतां पत्रं मां अत्राऽनयत्। भवन्तं द्रष्टुं अनुपदमेव समागतोऽस्मि।

शिवः — परिसमाप्त तनयविवाहः समागतोऽसि ?

तानाजी — प्रभो भवतां पत्रं तनयस्य विवाहं प्रलम्बयितुं दिदेश।

शिवः — ताना, सुतस्य विवाहः न कृतः किम् ?

तानाजी — नहि कृतः।

शिवः — किमत्र कारणम् ?

तानाजी — कोण्ढणगड विवाहानन्तरं रायबा विवाहः भविष्यति।

शिवः — ताना मम मातुः चिरकामना इयमस्ति। कोण्ढणगडः अस्मदीय हस्तगतः भवितव्यः इति। तदर्थं अहं भवदीय पुत्रस्य विवाहाय अनुपस्थितः अभवम्। मम अधुना कोण्ढणगडस्य कल्याणाय गन्तव्यं विद्यते। तदर्थं अहं स्वयं ससैन्यः गडं जेतुं जिगमिषामि।

तानाजी — एनं विषयं भवान् प्रथमतः नोक्तवान् महाराज ।

जिजया — ताना, शिवोऽपि प्रथमतः न जानाति । दिवसद्वयात् प्रागेव मया इयं कामना प्रकटीकृता यदा तवपुत्रस्य विवाहपत्रं अस्मदीय हस्तगतम् ।

तानाजी — गडमेनमुद्दिश्य पूर्वमेव मम मनसि विचारधारा समजनि। किन्तु अहं शिवरायाय नोक्तवान् यतः शिवप्रभुः कार्यान्तरे निमग्नः आसीत् ।

शिवः — मित्रोत्तम त्वं जानासि, कदा कीदृशी भावना मे मनसि जायते इति ।

तानाजी — शिवराय अधुना भवान् स्वतः गडं जेतुं यियतिषते। तत् मह्यं न रोचते । अहं स्वतः तं गडं विजित्य भवतः पादार्पितं करिष्ये ।

शिवः — ताना, त्वं प्रथमतः कुमारस्य विवाहं कुरु । अनंतरं गडं जेतुं प्रयतस्व ॥

तानाजी — प्रभो अधुना विवाहस्य सुमुहूर्तः व्यतीतः । अन्यस्मिन् शुभसमये विवाहः भविता । अधुनाहं कोण्ढणगडस्य विवाहं कारयितुं गच्छेयम् । प्रथमतः कोण्ढणगडविवाहः अनंतरं कुमारस्य विवाहः ।

शिवः — ताना, अहं स्वयं गत्वा साधयिष्यामि गडं अत्र ते सहायः मास्तु । त्वं कुमारविवाहं अत्र प्रथमतः कुरु । अहं तत्र गड विवाहं करिष्यामि ।

जिजया — ताना ते स्वामिभक्तिः सूर्यरश्मिवत् परम पवित्रा । त्वं तनयविवाहं प्रथमतः विधाय अनन्तरं गडप्रस्थानं कुरु ।

तानाजी — मातः, कुमार विवाहात् मे कोण्ढणगड विवाहः बलवत्तरः श्रेष्ठतरः प्रतिभाति । तस्मात् अहं कोण्ढणगड विवाहं परिसमाप्य कुमारविवाहं करिष्ये । अस्मिन् कर्मणि भवती मां नियोजयतु इति देशभक्तस्य अपि च स्वामिभक्तस्य विज्ञप्तिरियं । (इति मुकुळित हस्तः जिजया पुरतः तिष्ठति)

जिजया — ताना त्वं शिवरायं अपृच्छस्व । सः भवतः प्रभुः ।

तानाजी — शिवराय, देशे हिन्दुसाम्राज्य स्थापनार्थं इदं मे शरीर समिधं समरवैश्वानरे पातयितुं मे आज्ञां प्रयच्छतु भवान् इति मे चरमाभिलाषः। (इति नमस्करोति)

शिवः — (उत्थाय) मित्रोत्तम ते स्वामिभक्त्या अहं तुष्टोऽस्मि तथैव त्वमेव गत्वा विजयश्रिया समालिङ्गितः प्रत्यागच्छ। शिवास्ते पन्थानः सन्तु। (इति हस्तमुद्यम्य आशीषः ददाति)

तानाजी — (मातापुत्रौ नमस्कृत्य गच्छति)

शिवः — मातः, यदि एतादृश देशभक्ताः स्वामिभक्ताः देशे सर्वत्रस्युः, अचिरादेव विजयनगर हिन्दुसाम्राज्य प्रतिष्ठापकानां, हरिहर बुक्कराय विद्यारण्यादीनां, हिन्दु साम्राज्य रचनां, अहं सर्वत्र भारतवर्षे, मे जीवन सर्वव्यापिनीं फलमयीं विधाय, भारतवर्षं परधाटीभ्यः रक्षयित्वा, हिन्दु साम्राज्यं सत्यं स्थापयिष्यामि।

जिजया — तनय, सर्वथा अस्माभिः प्रयत्नः कर्तव्यः। बलीयसी केवलमीश्वरेच्छा।

(यवनिका पतति)

* * *

पंचमं दृश्यम्

(रायबा, शेलारमामा, सूर्याजी, तानाजी एकत्र उपविश्य संभाषन्ते)

शेलारमामा — अरे ताना किं सुखेन सन्ति शिवरायाः।

तानाजी — हां शिवरायाः जिजयामाता सर्वेऽपि सकुशलं सन्ति।

सूर्याजी — अधुना ते कस्मिन् कर्मणि निरताः।

तानाजी — वयं सर्वे जानीमहे। ते कोण्ढणकल्याणकरणे निमग्नाः इति।

शेलारमामा — राजा स्वयं कोण्ढणं जेतुं जिगमिषति।

तानाजी — स्वयं गन्तुं प्रयतन्ते। किन्तु अहं गत्वा तान् एवं अवोचं, अयि देव शिवराय भवतां अनुचराः योद्धारः बहवः सन्ति, कोण्ढणगड प्रस्थानं युष्माकं न योग्यं इति।

सूर्याजी — साधु समुदीरितं भवता।

शेलारमामा — तस्मात् वयं सर्वे गत्वा कोण्ढणं जित्वा महाराजाय उपायनमिव दास्यामः।

तानाजी — इदं उपायनं महाराजाय नहि मातृमूर्त्यै जिजयादेव्यै प्रदातव्यं विद्यते।

सूर्याजी — एतावत्पर्यन्तं आधुनिक भारत इतिहासे एतादृशः वीरः शिवाजी सदृशः न दृष्टः केनापि। अहो किं तस्य बुद्धिचातुर्यम्।

शेलारमामा — कदा एते कुत्र गच्छन्ति. किं कर्तुमिच्छन्ति सर्वज्ञः शिवः एव जानाति।

तानाजी — शिवरायः भारतराष्ट्र चिन्तना वेलायां निद्रां भोजनमपि संत्यजति। यदि ते निद्रिताः भवेयुः तर्हि स्वप्नेऽपि भारतमुद्दिश्य, हिन्दु राष्ट्रमुद्दिश्यैव चिन्ता प्रचलिष्यति इति मे वितर्कः।

रायबा — पितः यदि भवन्तः कोण्ढणं जेतुं गच्छन्ति तर्हि अहमपि भवद्भिः साकं आगमिष्यामि।

तानाजी — चिरंजीव, वयं सर्वे अस्मिन् कर्मणि शक्ताः, तव उपस्थितिः तत्र अनावश्यकी भाति मे।

रायबा — अस्मिन् संदर्भे ममापि यदि भागः स्यात् तर्हि अहमपि आत्मानं कृतकृत्यं मन्ये।

तानाजी — (अतीव संतुष्टः) तनय, भवदीय कामना अतीवानुरूपा भारतीयस्य। तनय त्वं विवाहार्थं नूतन वस्त्रधारणं विधाय वर्तसे अधुना अस्मिन् वेषे तत्रागमनं मे सम्यक् न प्रतिभाति। त्वं गृहे स्थित्वा शत्रुभ्यः स्त्रीगोब्राह्मण रक्षणां कुरु।

सूर्याजी — यदि सर्वोऽपि वीरः कोण्ढणं गच्छति तर्हि अत्र ग्रामरक्षकः कः भविष्यति। तस्मात् रायबा तव निश्चयात् त्वं विरम। त्वं अत्रैव तिष्ठ।

शेलारमामा — अस्मदीय महाप्रस्थानं कदा भविष्यति।

तानाजी — श्वः प्रभाते वयं सर्वे कोण्ढणगडस्य समीपे विद्यमान अरण्ये मिलिष्यामः। सर्वैरपि यानि यानि परिकराणि युद्धाय उपयुक्तानि भविष्यन्ति तानि सर्वाणि आनीतव्यानि विद्यन्ते। प्रथमतः तत्र दुर्गस्य स्थितिं ज्ञातुं यं कमपि वार्ताहरं प्रेषयन्तु।

शेलारमामा — सर्वं वयं संसिद्धं कुर्याम।

सूर्याजी — अहं सर्वव्यवस्थां करिष्यामि।

तानाजी — अयि भोः मित्रवर्याः, सर्वदा यूयं स्मरन्तु इमां भावनां या मया कथ्यते।

शेलारमामा — केयं भावना।

तानाजी — वयं एकाकिनः भूत्वा अस्मिन् धरातलें समागतवन्तः। पुनः एकाकिनः भूत्वा परलोकं गच्छेम। वयं सर्वे यदाकदापि मरिष्यामः। किन्तु देशः स्थिरः। विना च स्वार्थं अस्माभिः व्यवहर्तव्यः। वयं देशहिताय सर्वत्यागं कर्तुं संसिद्धमनस्काः भवेम। युद्धवेलायां एनां भावनां मा विस्मरन्तु इति इयं मे चरमाज्ञा भवति। श्वः पुनर्मिलनं भविष्यति। शुभं भूयात्।

(यवनिका पतति)

* * *

षष्ठं दृश्यम्

(शिवाजी कोण्डदेवौ भाषयन्तौ स्तः)

कोण्डदेवः — शिवराय, ताना स्वकुमारस्य पाणिग्रहणाख्यं कर्म विसृज्य कोण्ढणगडसाधनाय गतः इति श्रुत्वा अहं पुलकित गात्रः अभवम्।

शिवः — देव, प्रथमतः अहं स्वयं गन्तुं उद्युक्तः अभवम्। किन्तु तेन प्रार्थितः अहं तं अस्मिन् कर्मणि नियोजितवानस्मि।

कोण्डदेवः — शिव ते मित्रं अतीव स्वामिभक्तः देशभक्तश्च।

शिवः — देव, अस्मदीय महाराष्ट्र देशे सर्वे नागरिकाः राष्ट्रभक्ताः तस्मादेवाहं विजयनगर महाराजानां हिन्दुसाम्राज्य स्थापकानां कामनां परिपूर्णतां प्रापयितुं प्रयतामि। इतः परं भाविभारतराष्ट्रं महाराष्ट्रात् स्वातन्त्र्य स्फूर्तिं लभतु इति सर्वेशं प्रार्थयामि।

कोण्डदेवः — श्रीविद्यारण्यस्वामिनां हरिहरबुक्करायादीनां हिन्दु साम्राज्य वैभव स्थापना भावना अविच्छिन्ना अखण्डिता भूत्वा सततं भारते विराजतु इति अहं भावयामि।

शिवः — देव, अहं सत्यं पूर्वजानां भावनां परिपूर्णतां प्रापयितुं दिवा रात्रं प्रयतिष्ये।

कोण्डदेवः — शिव, त्वं सत्यं तानाद्वितीयः ते बौद्धिकप्रतिभया त्वं असाध्यं साधयिष्यसि इति मे मतिः।

शिवः — महतां आशीर्वचनबलेन सर्वं साध्यं भवति गुरुदेव।

कोण्डदेवः — शिव, ताना कदा गमिष्यति कोण्ढणम्।

शिवः — अद्य सायं गमिष्यति।

कोण्डदेवः — कैः साकम्।

शिवः — शेलारमामा, सूर्याजी, मावळसहितः समिष्यति।

कोण्डदेवः — शिव कोण्ढणगड विजयानन्तरं वार्तां प्रेषितुं व्यवस्था परिकल्पनीया इति कथितं किम्?

शिवः — स एव अवोचत् यत् कोण्ढणगड विजयानन्तरं अनेक फिरङ्ग्यः वाद्यन्ते. भगवाध्वजाविष्करणं क्रियते, अनन्तरं पर्वते वीतिहोत्रः प्रज्वाल्यते। सा एव अस्मदीय विजयस्य निस्तन्त्री वार्ता इति उक्त्वा गतः।

कोण्डदेवः — शिव, साधूक्तं तेन। वयं द्रक्ष्यामः कोण्ढण गडं पुनः अस्मदीय राज्ये इति महानानन्दः भवति मे।

शिवः — देव वयं द्रक्ष्यामः सर्वं सुखान्तम्।

(ततः प्रविशति दौवारिकः)

दौवारिकः — (प्रविश्य) नमो नमः कोण्डदेवाय, शिवरायाय। (इति नमस्करोति)

शिवः — किं रे को विशेषः।

दौवारिकः — देव शिवराय, जिजयामाताः भवन्तं आह्वयति।

शिवः — आगगच्छाम्यहं त्वं गच्छ।

दौवारिकः — यथाज्ञापयति देवः। (इति गच्छति)

शिवः — देव कतिपय दिवसानन्तरं वयं कोण्ढण विजयवार्तां श्रोष्यामः।

कोण्डदेवः — शिव गच्छामः एहि। (इति गच्छतः)

(यवनिका पतति)

* * *

सप्तमं दृश्यम्

(तानाजी, शेलारमामा, सूर्याजी इत्यादिवीरैः परिवेष्ठितः कोण्ढण गड गमनोन्मुखः चर्चां करोति)

तानाजी — अयि बान्धवाः अद्य सायं अस्माभिः सर्वैरपि सायुधैः कोण्ढणगडं प्रति गन्तव्यं विद्यते।

शेलारमामा — पर्वतारोहणे उपयुक्त परिकरान् गृहीत्वा गन्तव्यं वर्तते।

सूर्याजी — अहं सुदीर्घ रज्जुं एकं आनायिष्यामि।

तानाजी — नकुल कुलोत्पन्नं घोरपडिं एकं अहं आनयेयम्। तस्य कृते मधु भाण्डमपि एकं आनयिष्यामि। सर्वेणापि खड्गद्वयेन भवितव्यम्। तत्र नररूप राक्षसः अस्ति। तस्य हनन कर्मणि उपयुक्तानि आयुधानि गृहीत्वा गन्तव्यमस्ति।

सूर्याजी — भगवाध्वजः गृहीतव्यः वर्तते।

तानाजी — अयि बान्धवाः अयं गडः अत्यन्तदुर्भेद्यः इति जनाः कथयन्ति। कथं तत्र गन्तव्यं इति प्रथमः प्रश्नः।

सूर्याजी — तत्र गडसान्निध्ये बहवः मत्स्यग्राहकाः सागरीयाः सन्ति।

शेलारमामा — प्रथमतः तैः साकं मैत्री कर्तव्या।

तानाजी — तेभ्यः अतीव रोचते ताम्बूलपत्रं सुधाचूर्णं मादकता औषधं च। ततः यदि तेभ्यः एतत् वस्तु जालं प्रयच्छेम सर्वं सुकरं भवत्येव।

सूर्याजी — ताम्बूल पत्र बन्धनानि सुधाचूर्णं अपिच मादकता द्रव्यं औषधं च जालं अहं आनयेयम्।

शेलारमामा — ताना, अहं इतःपूर्वं वार्ताहरमेकं वृत्तान्त समाहरणाय प्राहिणम्। सः अधुना आगमिष्यति तदुक्तिमनुसृत्य वयं व्यवहारिष्यामः।

तानाजी — तत्र कियत् सैन्यं विद्यते वयं न जानीमहे।

सूर्याजी — वयं बह्वल्पसैन्य समेताः :

(ततः प्रविशति भटः)

भटः — (प्रविश्य) वार्ताहरः समायातः द्वारि तिष्ठति।

शेलारमामा — अन्तः प्रेषय तम्।

भटः — तथैव। (इति गच्छति)

(ततः प्रविशति वार्ताहरः)

शेलारमामा — अस्ति कोऽपि विशेषः? कथय वार्ताम्।

वार्ताहरः — सर्वमपि विदितमासीत् देव।

तानाजी — अरे गडाधिपः कः?

वार्ताहरः — उदयभानुः।

तानाजी — सः कीदृशः इति तत्रत्यानां भावना।

वार्ताहरः — सः सिंहबलः।

तानाजी — तस्मिन् पर्वते आहत्य कियत् सैन्यं विद्यते दुर्गरक्षणे।

वार्ताहरः — सहस्राऽधिकं सैन्यं विद्यते इति मत्स्यग्राहकैः कथितम्।

तानाजी — गडस्य कस्मात् प्रदेशात् अन्तः गन्तुं सुलभः भवति।

वार्ताहरः — पर्वतानुत्तरेण गडप्रवेशः भवितुं सुकरमिति तैः प्रोक्तम्।

तानाजी — तेषां सकाशे के के परिकराः विद्यन्ते।

वार्ताहरः — तेषां सान्निध्ये मत्तगजेन्द्रः एकः विद्यते। सः शत्रूदर्शनेन उद्धतः भूत्वा शत्रून् शुण्डाग्रेण गृहीत्वा आकाशे उत्क्षिपतीति प्रोक्तम्।

तानाजी — तत्र बालाः स्त्रियः विद्यन्ते किम्।

वार्ताहरः — तत्र बालाः विद्यन्ते। तत्र बह्व्यः स्त्रियः वर्तन्ते। ताः सर्वाः तस्य नररूप राक्षसस्य भार्याः। सः सर्वदा मद्येन उन्मन्तः भवति।

तानाजी — गडे सर्वत्र रक्षणा विद्यते किम्?

वार्ताहरः — दक्षिणतः कापि रक्षणा न कदापि भवतीति तैरुक्तम्।

तानाजी — कुतः?

वार्ताहरः — गडस्य दक्षिणभागः अत्यन्तोन्नतः। तत्र कोऽपि प्रवेष्टुं शक्तः न भवति यतः सर्वमपि प्रस्थरैः निम्नोन्नतं भाति तत्र। पर्वतस्य पश्चात् गंभीरा सानुः विद्यते। यः कोऽपि तत्र पर्वतात् भ्रष्टः भवति सः अनुपदमेव तस्मात् सानोः पातालं प्रवेक्ष्यति।

शेलारमामा —त्वया प्रथमतः कथं मत्स्यग्राहकैः साकं संबन्धः कृतः।

वार्ताहरः — अहं एकः कृषीवलः इति उक्त्वा तेभ्यः पूगीफलानि, नागवल्लीदलानि मादकता औषधं वितीर्य तैस्साकं विश्वासपूर्वकं सख्यं अकरवम्।

सूर्याजी — वयं सर्वे मिलित्वा रात्रौ पर्वतसमीपं गच्छावः। तस्मात् त्वं अस्माकं मार्गदर्शको भव।

तानाजी — सर्वैरपि निश्शब्द गत्या गन्तव्यम्। (इति सर्वे शनैः शनैः गच्छन्ति)

(यवनिका पतति)

* * *

अष्टमं दृश्यम्

(नेपथ्ये फिरङ्गीनां शब्दाः जयमङ्गल वाद्यविशेषाः भवन्ति पर्वते वन्हिश्च प्रज्वलति)

(ततः प्रविशतः जिजया शिवरायौ)

शिवः—मातः किं श्रुणोसि वाद्यविशेषाणां ध्वनीः। इतः पश्य कोण्ढाणगडे वन्हिः प्रज्वलति।

जिजया — हां पश्यामि पर्वतः वन्हिमान् जातः।

शिवः — मातः किं जानासि कोऽयमग्निः ?

जिजया — दावाग्निः इति मे मतिः।

शिवः — नहि मातः अयं वन्हिः जयसूचकः।

जिजया — अहो अयं जयसूचकः वन्हिः ?

शिवः — हां कोढण्णगडः अस्मदीयहस्तगतः अस्ति। तदर्थं अयं जय सूचकः वन्हिः।

जिजया — विदितं कुमार।

शिवः — ताना अनेन प्रयोगेन निस्तन्त्री वार्तां प्रेषयामास।

जिजया — अद्य मे महानानन्दः।

शिवः — मातः श्रुणु इमाः फिरङ्गीं ध्वनीः। ताना शत्रून् विजित्य भगवाध्वजारोहणं कृतवान्।

जिजया — शिव, मे कामना परिपूर्णा अद्य प्रभृति कोण्ढणगडः शिवरायराज्ये विराजते। अहो निरवधिः मे आनन्दस्य।

शिवः — मातः अहं कोण्ढणगडं गत्वा वीरसत्कारं करिष्ये।

जिजया — सत्वरं गच्छ वीरसत्कारं कुरुष्व।

शिवः — (नमस्कृत्य गच्छति)

(यवनिका पतति)

* * *

नवमं दृश्यम्

(भीकरारण्ये कोण्ढणगडसमीपे सूर्याजी शेलारमामा प्रभृतयः वर्तन्ते ततः प्रविशति शिवाजी)

सूर्याजी — शिवमहाराजाय जयोऽस्तु। (सर्वे अनुचराः शिवाजीमहाराजाय जयोऽस्तु इति बृवन्ति)

शेलारमामा — प्रभो कोण्डणगडः अस्मदीयहस्तगतः। वयं अल्प सैन्येनकेवलं शत्रुं जितवन्तः।

शिवः — (श्रृण्वन्) शान्तमयेन गत्या इतस्ततः चलन् सर्वासुदिक्षु कमपि शोधयति।

सूर्याजी — सर्वेऽपि निहताः युद्धे।

शेलारमामा — ताना गतदक्षिण हस्तः, वामहस्तेन खड्गं गृहीत्वा विद्युदिव आकाशे स्फुरन् प्रयुध्य शत्रूं उदयभानुं निहतवान्।

शिवः — शनैः शनैः चलन्। (तानाशवसमीपं गत्वा आपादमस्तकं तं विलोक्य करुणया गिरा)

अहो ताना, मे मित्रम्। मे अनुचर। त्वं स्वामिभक्तोऽसि। राजाज्ञा धारकोऽसि। देश भक्तोऽसि। निस्वार्थी असि। स्वगृहे वैवाहिक मङ्गलकार्यं विसृज्य देश वैवाहिक मङ्गलकार्यं कर्तुं समागतोऽसि। त्वं मे दक्षिणहस्तः। मे हस्तात् स्रस्त वज्रायुधोऽसि। त्वं मे हृदयम्। मे पञ्चप्राणसमवायः। स्वल्प सैन्यैः अनन्तसैन्यपरीतं कोण्ढणगडं अल्प सैन्येन जितोऽसि। त्वं पुरुष सिंहोऽसि। त्वं कालातीतोऽसि। ते जीवितं सार्थकं बभूव। अयि अनुचराः, कोण्ढणगडः हस्तमागतः किन्तु सिंह पञ्चत्वं गतः। अद्य प्रभृति अस्य गडस्य नाम इतिहासे सिंहगडः भविष्यति।

(आश्चर्य व्यथाभ्यां) ताना अयं ते आत्मा देशरूप परब्रह्मणे समर्पितः। सोऽयमात्मा ब्रह्मानन्दमनुभवति। राष्ट्राय समर्पितोऽयमात्मा पुनर्जन्म राहित्यं भजते। अयं ते आत्मा सायुज्यं प्राप्तः। (इति अधोमुखः भूत्वा वीरासने उपविश्य हस्तं मुखोपरि विन्यस्य अश्रु विन्दून् त्यजति। (सर्वोऽपि हस्तौ निबध्य विषण्णवदनः आस्ते)

(नेपथ्ये)

"न जायते, म्रियते वा कदाचित्। नायं भूत्वा भविता वा न भूयः।
अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो। न हन्यते हन्यमाने शरीरे।"

(यवनिका पतति)

पण्डित : ओगेटि परीक्षित् शर्मा, एम्.ए.

जन्म : १० ऑगस्ट १९३०

तेलुगु-संस्कृत भाषाद्वय क्षेत्रे प्रथितयशाः कविः नाटककारश्च ।

प्रकाशितानि संस्कृत काव्यानि

१) ललित गीता लहरी (गेय गीत संग्रहः)
२) यशोधरा महाकाव्यम् (अखिल भारतीय कालीदास पुरस्कारेण-सन्मानितम्)
३) अक्षय गीत रामायणम् (सप्तपदी)
४) कच-देवयानीयम् (नाटकम्)
५) श्रावणम् (नाटकम्)
६) पारीक्षितम् (नाटकम्)
७) नर्तनशाला (नाटकम्)
८) वज्रं वज्रेण भिद्यते (नाटकम्)
९) प्रबोधनम् (नाटकम्)
१०) गुरुदक्षिणा (नाटकम्)
११) उत्तर-गोग्रहणम् (नाटकम्)
१२) स्वप्नानिरुद्धम (नाटकम्)
१३) इन्द्राय-स्वाहा (नाटकम्)
१४) धनुर्भङ्गम् (नाटकम्)
१५) भीष्म प्रतिज्ञा (नाटकम्)
१६) सावित्री (नाटकम्)
१७) काव्यावतरणम् (नाटकम्)
१८) रक्षा बन्धनम् (नाटकम्)
१९) वराह-मिहिरम् (नाटकम्)
२०) बिल्हणीयम् (नाटकम्)
२१) राष्ट्रायेदम् (नाटकम्)
२२) आत्मार्पणम् (नाटकम्)

प्रकाशनोन्मुख साहित्यम्

१) प्रतापराणायनम् (महाकाव्यम्)
२) ते हि नो दिवसा गताः (आत्मचरितम्)
३) सौन्दर्य मीमांसा
४) विश्वनाथ कविता (तेलुगु)
5) Pen-Flowers (English Poetry)

भाषाधिकारी (तेलुगु) भाषासंचालनालयः
विभागीय-कार्यालयः न्यू सेण्ट्रल बिल्डिङ्ग (द्वितीय-भूमिका)
पुण्यपत्तनम् महाराष्ट्र–भारत ४११ ००१.